

vrcholového sportu a jeho společenského statusu, eventuálně informace o metodologicky sice velmi dobře koncipovaných, empirických výzkumech v oblasti buržoazní sociologie sportu, teoreticky však značně malého dosahu. Pochopitelně ne všechny příspěvky bylo možno zařadit do těchto tematických okruhů. Jako na každém jednání (i na jednáních ostatních výzkumných výborů) se objevovaly i takové referáty, které jak svou tematickou orientací, tak zejména metodologickým přístupem přesahovaly rámec sociologického zkoumání a v mnoha aspektech se výrazně blížily k tradičním filozofickým přístupům.

Celkový průběh jednání výzkumného výboru sociologie sportu umožnil vytvořit si určitou představu o stupni a rozvoji sociologie sportu v socialistických zemích a Indii; podstatně méně pak o současném stavu sociologie sportu ve vyspělých kapitalistických zemích.

Pokud bychom měli charakterizovat přednesené referáty a příspěvky indických účastníků, je nutno konstatovat, že ve své převážné většině ukázaly dosavadní metodologickou (ale i teoretickou) nevyzrálost indické sociologie sportu. Ta je pochopitelně podmíněna celkovým dosaženým stupněm rozvoje sociologie v Indii, ale navíc i poměrně malou pozorností, která je v oblasti teorie věnována sociologii sportu. Vlastní sociologii sportu (o sociologii tělesné kultury lze v Indii pouze velmi těžko mluvit) zde představují především tělovýchovní pedagogičtí pracovníci různých univerzit a vysokých škol. Jejich teoretická a metodologická výbava zpravidla nedosahuje úrovně ostatní indické sociologie.

Většina vystoupení popisným způsobem informovala o postižení určitých, v indickém prostředí zřejmě signifikantních znaků ve vztahu jednak k tradičním, jednak k moderním sportům. Výzkumné soubory zpravidla nepřesahovaly 80 respondentů (byly případy, kdy byly 20ti či 25ti členné) a základním metodologickým nástrojem byl velmi jednoduše koncipovaný dotazník, obsahující poměrně malý počet většinou uzavřených otázek. V ojedinělých případech se vyskytly i jiné metody, jako například velmi jednoduché využití úředních dokumentů i pokusy o řízené standardizované rozhovory. Výsledky získané v takto koncipovaných výzkumech pochopitelně mohly mít hodnotu nanejvýš ilustrativní a na jejich základě není možno učinit si představu o základních společenských souvislostech rozvoje sportu v Indii. Je však nutno konstatovat, že odrážely velmi nerovnoměrný stupeň rozvoje jednotlivých oblastí Indie, který se projevoval i ve značně rozdílném společenském hodnocení jednotlivých sportů.

Určitým společným jmenovatelem těchto příspěvků bylo konstatování, že sport, zejména vrcholový (zpravidla se uváděl tenis a stolní tenis), může být a reálně je prostředkem sociálního vzestupu individua, jehož prostřednictvím je možno v ojedinělých případech (byly uvedeny celkem 3) překonat nejen třídní, majetkové, ale i kastovní (a to je v Indii zcela mimořádný případ) přehrady.

Příspěvky ze socialistických zemí informovaly většinou o úloze sportu a tělesné kultury v rozvoji socialistického způsobu života. Opíraly se o velmi kvalitně koncipované výzkumy dané problematiky v jednotlivých socialistických zemích a současně i o dílčí výsledky společného výzkumu realizovaného v rámci mezinárodní spolupráce socialistických zemí (PLR, MLR, ČSSR a SSSR). Jejich společným znakem byla určitá kompaktnost teoretických východisek a velmi kvalitní metodologické zpracování. V tomto směru byla orientována vystoupení prof. Krawczyka (PLR) a D. Földesiové (MLR). Problematikou postavení tělesné kultury ve způsobu života se zabýval i příspěvek J. Merhautové a F. Joachimsthalera *Sociální změny a jejich vliv na sport a tělesnou kulturu v životním způsobu mladé generace*. V poněkud obecnější rovině byl koncipován i příspěvek V. Čecháka *Rozvoj společnosti a změny v oblasti tělesné kultury*.

Obsahově velmi zajímavý a vzhledem k prostředí, v němž kongres probíhal, velmi atraktivní byl referát prof. Grase (NDR) nazvaný *K rozvoji tělesné výchovy a sportu v rozvojových zemích*. Postihoval základní společenské souvislosti zkoumané problematiky především v těch rozvojových zemích, které se orientují převážně na socialistickou světovou soustavu.

Na prvním zasedání výzkumného výboru byla rovněž předložena informace o mezinárodním sympoziu ICSS a RC 27 ISA na téma: *Tělesná kultura v životním způsobu mladé generace*, které se konalo v roce 1985 v Praze. Tato informace se setkala s pozitivním ohlasem, stejně jako č. 7/1986 časopisu *Teorie a praxe tělesné výchovy* (zvláště připravené pro kongres – s rozšířenými cizojazyčnými resumé), které obsahovalo 10 příspěvků československých autorů zabývajících se problematikou sociologie tělesné kultury. Toto číslo bylo pozitivně hodnoceno nejen účastníky jednání výzkumného výboru, nýbrž i zástupci indického organizačního výboru jako jedno z mála monotematických vydání časopisů (evropských) věnovaných jednání kongresu.

Na jednáních výzkumného výboru sociologie sportu (ale i na plenárním zasedání

kongresu) byl předložen i soubor anotací podávající charakteristiku prací a statí z oblasti sociologie tělesné kultury, které byly u nás publikovány od posledního světového sociologického kongresu. Tento soubor obsahoval charakteristiky příspěvků 22 našich autorů. Stejně tak byl na jednání kongresu (i ve výzkumném výboru 27) předložen informativní materiál předsedy Československé sociologické společnosti člena korespondenta ČSAV Jaroslava Kohouta, podávající přehled o práci Československé sociologické společnosti a o vývoji sociologie v ČSSR v uplynulých 4 letech (s obšírnou informací o činnosti sekce sociologie tělesné kultury). Spolu s tím byla předložena i výběrová bibliografie z československé sociologické produkce, v níž byly zastoupeny i příspěvky členů sekce sociologie tělesné kultury.

Mezi příspěvky účastníků z vyspělých kapitalistických zemí převládala kromě výzkumných informací především tematika zabývající se problematikou vrcholového sportu (státní reprezentace, olympismu) atd. Typickým pro tento problémový okruh bylo vystoupení prof. Seppänen (Finsko), který ve svém referátu uváděl, že v oblasti vrcholového sportu (olympijského, kontinentálních mistrovství, světových pohárů atd.) se projevuje stále rostoucí převaha velmocí a jejich srovnatelných satelitů. (V této souvislosti se zpravidla, podle referujících, mluví o dvojicích USA – NSR a SSSR – NDR.) Naproti tomu význam středních a malých zemí v oblasti vrcholového sportu klesá nebo se „specifikuje“. Při argumentaci se jak referující, tak i ti, kteří v diskusi vystoupili k této problematice, odvolávali zpravidla na výsledky dosažené na jednotlivých olympiádách či mistrovstvích světa (zejména v atletice, plavání atd. – většinou v individuálních sportech). Pronikání sportovců z rozvojových zemí mezi světovou elitu je dosud ojedinělé a má úzce specifický charakter. Proto je, jak ve svém vystoupení zdůraznil prof. Seppänen, přínosné, budou-li se střední a malé země (bez ohledu na příslušnost k „blokům“ – politickým, mocenským či ekonomickým) v oblasti vrcholového sportu vzájemně podporovat a navzájem daleko užší spolupráci než dosud jak v oblasti sportovního tréninku, tak i ve sféře společensko-organizační.

Podle jeho názoru je to jedna z cest k překonání překrad mezi velmocemi a stávajícími „politickými a společenskými bloky“, které se v průběhu osmdesátých let stále výrazněji promítají i do mezinárodního sportovního dění. Střední a malé země mohou v tomto smyslu sehrávat významnou úlohu při rozvoji a ozdravení společenského a politického ovzduší v oblasti mezinárodního sportu a sportovních událostí celosvětového významu, která svým dopadem může v jistém slova smyslu i sféru sportovního dění přesáhnout. Jak ukázala velmi intenzivní diskuse na zasedání, bude zřejmě tento problém jednou z obsahových dominant i na olympijském kongresu v roce 1986. Rovněž to potvrzují i zmínky o úloze vzájemné spolupráce středních a malých zemí, které se projevují i v projevech oficiálních představitelů.

Poměrně značná diskuse k tomuto problému měla i otevřené politické aspekty. Lze je velmi stručně charakterizovat konstatováním: nemohou-li se dohodnout velmocí (např. olympijské hry v Moskvě 1980 nebo v Los Angeles 1984), ať se dohodnou malé a střední země a vytvoří tak efektivní prostředek morálního nátlaku, jemuž se budou muset velmocí z prestižních důvodů podříditi.

I když jak referát k této problematice, tak i většina diskusních vystoupení zejména účastníků z vyspělých kapitalistických zemí vycházela víceméně z ideologických principů buržoazního liberalismu, nelze přehlédnout důraznou nabídku k prohloubení vzájemné spolupráce. V tomto smyslu je možno považovat vystoupení prof. Seppäneny za jedno z nejzávažnějších mezi nemarxistickými příspěvky na zasedání výzkumného výboru sociologie sportu vůbec.

Poněkud jinou problematikou se zabýval referát G. Lüscheny (USA). Jeho název *Systém sportu — výzva k nulovému růstu* ukazoval, že jde o promítnutí určitých aspektů teorie „nulového růstu“, která se v sedmdesátých letech v buržoazní sociologii, ale i ekonomii poměrně značně rozšířila. V obecně teoretickém přístupu se také referující odvolával na práce D. Meadowse, F. Hirsche a J. Simona. Vlastní problematika týkající se systému tělesné kultury pak byla v referátu vztažena k základním dvěma typům společnosti, k „demokratickým“ a „oligarchickým“ společnostem. Již sám tento termín vzbudil určitou diskusi. G. Lüschen však ve svém vystoupení ani později v diskusi (a to i na přímé dotazy) nespecifikoval pojem „demokratické“ ani „oligarchické“ společnosti. Odvolával se na pojmy „demokratického a oligarchického blahobytu“, které byly zavedeny R. Harrodem v roce 1958 a specificky pak použity F. Hirschem v jeho poměrně známé práci „z roku 1976“. Pokud se vlastní problematiky rozvoje sportu týče, dospěl k závěru, že stejné limity (sociální, ekonomické), které jsou zachyceny v teorii nulového růstu, se musí tak či onak promítnout do systému tělesné kultury. V první řadě se to týká „vyspělých industriálních zemí“, kde, i když dosud dochází ke kvantitativnímu růstu zájmu populace o tělesnou kulturu, tyto faktory patrně začnou působit. Perspektivně je možno předpokládat, že se v té či oné míře dotknou i ostatních zemí, i když v této souvislosti autor žádné konkrétní

závěry nevyvozoval. Přestože je nutno mít k teoreticko-metodologickým východiskům těchto úvah zásadní výhrady, stejně jako k teorii nulového růstu, je třeba upozornit na skutečnost, že G. Lüschen ve svém referátu (stejně jako v diskusi) plně akceptoval sociálně ekonomickou podmíněnost rozvoje tělesné kultury (což ve srovnání s jeho názory a s názory převládajícími v buržoazní sociologii sportu ještě v sedmdesátých letech, znamená určitý posun).

Víceméně abstraktně filozoficky než sociologicky byl koncipován referát K. Weisse (NSR). Zabýval se problematikou sportu ve vztahu k mněním se pojmům těla (tělesnosti) a mysli (vědomí). Určitým pozitivem tohoto velmi abstraktního referátu byla skutečnost, že sport jako jednu ze složek tělesné kultury vztahoval víceméně bezprostředně ke kontextu celkového kulturního dění.

Další vystoupení nemarxistických sociologů se týkala specifické nebo fragmentální problematiky, která sice nepostrádá určitou informativní zajímavost, ale ve vztahu k podstatným problémům sportovního dění (rovněž i sociologie sportu) je sekundární. Tak například C. Malenfantová z Francie se zabývala problematikou dobrovolných pracovníků ve sportovních asociacích na základě metodologicky velmi solidně koncipovaného výzkumu orientovaného zejména na postižení motivací. V. V. Prakasa Rao, S. J. Overman a V. N. Nandini Rao (USA) se zabývali srovnávací analýzou dopadu základních hodnotových orientací protestantské etiky na vybraný výzkumný soubor černých „nesportovců“. Y. Oinuma (Japonsko) vystoupil s velmi zajímavým referátem, který se zabýval obecně společenskými souvislostmi a analýzou společenských vztahů, které tvoří sociální zázemí přípravných škol zápasníků „sumo“ v Japonsku.

Jak jsme se již zmínili, situaci v soudobé nemarxistické sociologii sportu nejlépe charakterizoval příspěvek Seppänen, který se vyjadřoval svým způsobem k aktuální společenské tematice. Referát G. Lüschen, poněkud z běžných vývojových trendů nemarxistické sociologie sportu vybočoval. Celkově lze říci, že nemarxistická sociologie sportu se na XI. světovém sociologickém kongresu neprojevila reprezentativním způsobem. U teoreticky nejzodpovědnější přípravných vystoupení byla však charakteristická orientace na postižení společenských souvislostí a sociálně ekonomické determinace sportovního dění.

Jednání výzkumného výboru sociologie sportu na XI. světovém sociologickém kongresu ukázala, že všechny podstatné problémy současné společnosti se promítají i do sportovního dění.

Na pozadí tematické roztržitéosti nemarxistické sociologie vystoupila do popředí kompaktnost a komplexnost marxistické sociologie sportu.

Podobně jako na mezinárodním sympoziu, které RC 27 pořádal v roce 1985 v Praze, se ukázala i určitá možnost prohloubení spolupráce mezi buržoazní a marxistickou sociologií sportu, zejména při řešení takových problémových okruhů, jako je například úloha sportu při udržení světového míru atd.

Marxistická sociologie sportu je připravena do této spolupráce vložit svůj vklad.

Vladimír Čechák

Teoretické a metodologické základy metod a technik sociologického výzkumu

V minulém roce uspořádaly sekce marxistické sociologické teorie a metod a technik sociologického výzkumu Československé sociologické společnosti při ČSAV spolu s metodologickou sekcí Slovenské sociologické společnosti při SAV třídní seminář k otázkám teorie a metod sociologických výzkumů. Byl věnován zejména vztahu marxistické sociologické teorie, metodologie a metod a technik sociologického výzkumu a teoretickým a metodologickým problémům jejich náročnějších výzkumných aplikací. Značná část programu semináře byla naplněna bohatou neformální diskusí hraničních otázek sociologické teorie a praxe sociologického výzkumu, společných otázek mnoha úsekových sociologických disciplín, problémů metod a metodologie poznávání v jejich nejobecnějším i konkrétním pojetí.

Seminář byl členěn do čtyř problémových bloků, jimž byly věnovány čtyři půldne odborného programu. Celkem odeznělo devatenáct předem připravených referátů a rozsáhlejších sdělení účastníků. Věcná diskuse po každém vystoupení prokázala aktuálnost řešených problémů a hluboký zájem účastníků semináře o teoretické a metodologické základy sociologických výzkumů. K termínu semináře byl připraven sborník, který obsahoval hlavní myšlenky většiny předem plánovaných referátů.

Jménem zúčastněných sekcí zahájil seminář předseda sekce metod a technik ČSSS Rudolf Franěk (Ústav marxismu-leninismu ČVUT, Praha), který řídil také jednání

k prvnímú tematickému bloku *Vztah marxistické sociologické teorie, metodologie a metod a technik sociologického výzkumu*. Referáty k tomuto okruhu problémů přednesli František Zich (Vysoká škola politická ÚV KSČ, Praha), Alojz Ritomský (Ústav filozofie a sociologie SAV, Bratislava), Jiří Buriánek, Věra Tauberová a Eduard Urbánek (Filozofická fakulta UK, Praha).

František Zich v názvu i v obsahu svého vystoupení zdůraznil *význam teorie sociologického výzkumu*. Úvodem vyjádřil přesvědčení, že rozvoj marxistické sociologické teorie, právě tak jako i jiných společenskovědních teorií, zaostává v současné době za potřebami praxe. Řada společenských jevů nemá dosud dostatečné teoretické zdůvodnění. Chybí marxistická sociologická teorie rozpracovaná jako systém. Nastínil základní strategii budování obecné sociologické teorie, která by měla plnit funkci integrace poznatků o sociální skutečnosti. Dva směry jejího utváření, tj. rozpracování kategorií a zákonů historického materialismu a zobecňování poznatků úsekových sociologií, je třeba vzájemně propojovat a koordinovat. Obecná marxisticko-leninská sociologická teorie by měla sehrát roli zprostředkovatele mezi poznatky různých společenskovědních disciplín. Závěrem zdůraznil nelehký úkol, který stojí před sociologií – pracovat na konzistentní marxisticko-leninské sociologické teorii jako systému zákonů platných pro sociální sféru. V obsáhlé diskusi vystoupilo osm účastníků s dotazy a doplňky k přednesenému referátu.

Alojz Ritomský v referátu *Vývoj marxisticko-leninské sociologie a zmeny v poňatí sociologického výzkumu* soustředil pozornost na zhodnocení vývojových fází a typů marxisticko-leninské sociologie od předdialektických odrazů k dialektickému pojetí sociální skutečnosti. Hodnotil funkci a způsob utváření marxisticko-leninské sociologie v meziválečném a prvním poválečném období. Další fázi rozvoje charakterizoval často citovanou tzv. trojúhelníkovou interpretací jejího obsahu. Sociologický výzkum se dostal na kvalitativně vyšší stupeň, jeho metody se rozvinuly z dosud převážně klasifikační úrovně na stupeň vztahového a kauzálního poznání. Sociologie se zčásti vyčlenila z filozofie.

Autor odmítl interpretaci marxisticko-leninské sociologie předdialektickým způsobem jako „celostního“ vědního oboru budovaného vně filozofie. Zdůraznil, že marxisticko-leninská filozofie proniká všechny složky a etapy sociologického poznávání. V důsledně dialektickém pojetí marxisticko-leninské sociologie je nejdůležitější orientace na organické vývojové celky. Perspektivně pojatým předmětem marxistické sociologie by podle A. Ritomského měly být „sociální jevy v totalitě, dialektická totalita, dialektický celek sociálních jevů v jejich příslušném uspořádání“. Je třeba překonávat nazíravost konkrétního sociologického výzkumu, překonávat jednostrannost jeho dílčích metod, spojovat analýzu a syntézu, induktivní a deduktivní postupy, strukturální a genetický přístup, logickou a historickou metodu.

V diskusi byla rozebrána především schémata jednotlivých typů interpretace obsahu marxisticko-leninské sociologie, předložená autorem referátu, a dále potřebné směry dalšího rozvoje marxistické sociologické teorie.

Jiří Buriánek v referátu *Systémový přístup v sociologickém výzkumu* ukázal na důležitost systémového pojetí společenské reality v rozvoji marxistické sociologické teorie i na řadu metodologických aspektů systémového přístupu v konkrétním sociologickém výzkumu. Shrnu problematiku místa systémového přístupu ve vědě a zabýval se základními metodologickými funkcemi a principy systémového přístupu ve vztahu k sociologii. Hlavní pozornost věnoval problému rozpracování konceptu sociálního systému v marxistické sociologii. Ukázal na tradice marxismu v tomto ohledu a kriticky komentoval nemarxistická pojetí. Obecný model sociálního systému, je-li chápán dialektickomaterialisticky, poskytuje sociologii základní ontologickou i gnozeologickou orientaci. Autor připomenul, že v sovětské literatuře lze najít i pokusy v rozpracování tohoto modelu tak, aby vyjádřil dialektiku střetávání různých společenských subjektů, aby zahrnul i problematiku potřeb a zájmů. Tím jsou znovu potvrzeny obecné postuláty dialektičnosti marxistického pojetí sociálního systému a samozřejmě také otevřeny další perspektivy jeho rozvoje. Referát vyústil do celé řady konkrétních otázek, které obsahovaly náznaky řešení některých teoreticko-metodologických problémů (například pokud jde o předmět sociologie, o jádro její obecné teorie, o problém identifikace a operacionalizace, o koncepci modelování apod.).

Věra Tauberová vystoupila s příspěvkem *Pojmy marxisticko-leninské sociologické teorie ve vztahu k metodologii sociologického výzkumu*. Charakterizovala historické etapy ve vývoji pojmového aparátu marxisticko-leninské sociologie v Československu od šedesátých let do současnosti. Poukázala na rozvoj nových přístupů ke společenské realitě v období od druhé poloviny sedmdesátých let a na důležitost zaváděných vědeckých pojmů, jako socialistický způsob života, globální problémy a pojmy interdisciplinárního a multidisciplinárního charakteru. Závěrem formulovala řadu otázek a problémů spjatých s rozvíjením nových pojmů, jejich přebíráním z příbuzných